

HADIK ANDRÁS AZ 1737–39-ES TÖRÖK HÁBORÚ KATONAI ISKOLÁJÁBAN

Futaki gróf Hadik András (1710–1790) magyar huszártábornok és császári tábornagy a XVIII. század egyik legjelentősebb magyar hadvezére és katonai gondolkodója volt. Életpályának számos jelentős epizódja, különösen Berlin megsarcolásának kalandos története széles körben tette ismertté nevét. Az osztrák örökösödési háború, a hétéves háború és az azt követő évtizedek kétségkívül Hadik András karrierjének leglátványosabb időszakai voltak. Ugyanakkor a győztes ütközetekkel dicsekedhető meglett korú tábornok látványos pályafutása mellett nem szabad megfeledkeznünk arról a fiatal huszártisztról sem, aki első, ám mindenképpen meghatározó tapasztalatait egy vesztes török háborúban szerezte. Tanulmányunkban szeretnénk felidézni e kevésbé ismert háború kitörésének és lefolyásának körülményeit, valamint az ott tevékenykedő fiatal Hadik és a kisháborús harcászat európai elterjedésében később fontos szerepet játszó neves kortársainak katonai teljesítményét.

A háború előzményei, kezdete és a császári csapatok bekapcsolódása a hadműveletekbe

Az 1737–39-es török háború előzményei a korábbi évtizedre nyúlnak vissza. 1726-ban a bécsi és a szentpétervári udvar egy szövetségi szerződést kötött, amellyel a császári külpolitika igyekezett megerősíteni a Habsburg dinasztia csökkenő nagyhatalmi helyzetét a nyugat-európai hatalmakkal szemben. Amíg VI. Károly császár a leányági örökösödést biztosító *pragmatica sanctio* elfogadával szerette volna leánya, Mária-Terézia és újdonsült férje, Lotaringiai Ferenc uralmát biztosítani, a francia külpolitika riadtan tapasztalta, hogy a korábban semleges vagy inkább franciapárti lotaringiai hercegség oszt-rák hídfőállássá vált. Katonapolitikailag különösen nyugtalanító volt a tény, hogy a hercegség területéről egy korabeli hadsereg néhány nap alatt Párizs falai alá érhetett. Nem volt tehát kétséges, hogy a kialakult hatalmi feszültség hamarosan háborúhoz vezet a két nagyhatalom között. A háborút kirobbantó szikra végül is lengyel földön pattant ki, ahol 1733-ban II. Ágost király halála után ismét a franciapárti Leszczyński Szaniszlót választották királlyá, aki ekkor már a fiatal XV. Lajos apósa volt. Ugyanakkor az ellenjelölt, a későbbi III. Ágost nemcsak VI. Károly, hanem Anna Ivanovna cárnő támogatását is élvezte, aki hamarosan 30 000 fős hadsereget küldött Lengyelországba. A lengyel válság hamarosan kiterjedt Nyugat-Európára is, mivel a francia uralkodó 1733. október 10-én hadat üzent a császárnak.¹

A császári udvar már a háború kezdetén az orosz szövetségéhez fordult segítségért, amelyet a cárnő és Ostermann gróf orosz külügyminiszter szívesen teljesített, mivel már készülődött egy újabb orosz–török háború terve, amelyben az osztrák szövetségeseinek is fontos szerepet szántak. Az 1730-as évek perzsa háborúi során a krími tatárok segély-csapatái többször is határsértést követtek el a dagesztáni orosz területeken. A határciden-

¹ Lucien Bély: *Les relations internationales en Europe XVIIe–XVIIIe siècles*. Paris, 2001. 472–473. o.

sek megfelelő ürügyet biztosítottak egy háborúhoz, amely a cári udvar déli terjeszkedő politikájához elengedhetetlennek bizonyult. Az 1735-ös újabb határincidensek után Ostermann gróf érkezettnek látta az időt a hadműveletek megindítására.²

Az 1735 őszen Leontyev tábornok vezetésével a krími tatárok ellen küldött orosz hadjárat teljes kudarcot vallott: az utánpótlás nehézségei, a betegségek és a hideg miatt az orosz hadsereg majdnem fele harcképtelen állapotba került. A hadjárat kudarca után a szentpétervári udvar a nyílt háború mellett döntött, és 1736. április 12-én Anna Ivanovna cárnő hadat üzent a Fényességes Portának. Az orosz–török háború kitörése a bécsi udvar számára kényes helyzetet teremtett, hiszen az 1726-os szövetségi szerződés alapján segélycsapatokkal kellett támogatnia az orosz cárnő seregeit. Az osztrák seregek háborúba való bekapcsolódásának lehetősége az európai nagyhatalmak számára sem volt közömbös. A francia nagykövet azonnal felajánlotta a háborús felek közötti tárgyalásokon való közvetítést, a mediációt. Egyrészt a francia politika mindenképpen befolyásolni kívánta a békefolyamat alakulását, másrészt a fekete-tengeri kereskedelemben elfoglalt gazdasági helyzetét érezte veszélyeztetve az orosz hódítások következményei miatt. Hasonló okok miatt az ún. tengeri hatalmak, Anglia és Hollandia is felajánlották a mediációt, de az orosz fél elzárkózott javaslatuk elől.³ 1736 végén a császári rezidens, Léopold Talman a nagyvezír táborába ment, hogy részt vegyen a béketárgyalásokon. Nem annyira a béke elősegítése, mint inkább az időnyerés volt a célja. A semleges mediáció helyett inkább a béke helyreállítására irányuló szolgálatnak nevezte küldetését. A császári diplomácia igyekezett orosz szövetségését előnyben részesíteni a tárgyalások során, bár ezt az első időszakban sikerült elég jól lepleznie. Végül a Porta elfogadta Talman régen felkínált közvetítő szerepét, amely a bécsi udvart elég kényes helyzetbe hozta a szövetséges Oroszországgal szemben. A tárgyalások további elhúzása során a császári diplomácia igyekezett olyan ürügyet találni, amellyel nyíltan is beléphet a háborúba.⁴

Az előzetes tárgyalások 1737 januárjában kezdődtek el a nagyvezír táborában. A francia külpolitika az Oszmán Birodalomban látta kelet-európai befolyásának egyik legfontosabb garanciáját, és így a török háború szerencsétlen kimenetele megfosztotta volna egy hagyományos Habsburg- és oroszellenes szövetségéstől, valamint a győztes nagyhatalmak megerősödésével az európai hatalmi egyensúly is felborult volna. Az oszmán miniszterek ragaszkodtak Azov visszaszolgáltatásához és egyaránt számítottak a francia és császári közvetítésre az oroszokkal való megállapodás létrehozásában. A tárgyalások főszereplője a császári követ, Leopold Talman volt, aki az eredeti titkos utasításaival szemben valóban komolyan vette békítő szerepkörét és már Azov visszaszolgáltatásával kecsegtette a török tárgyalókat. A francia követ március 10-i levelében jelentette, hogy az oszmán vezetés eltökélt a háború mellett és folytatja az európai és ázsiai csapatok mozgósítását. Ugyanakkor a béketárgyalásokat sem adták fel a háborús felek, a legfontosabb vitás kérdés e tekintetben a tárgyalások helyének kijelölése volt. Az oroszok Kijev városát javasolták, amit a törökök elutasítottak, és a lengyel határon fekvő Soroka városát részesítették előnyben. A török tárgyalók között találhatjuk a korábbi ne-

² *Lavender Cassels: The Struggle for the Ottoman Empire 1717–1740.* New York, 1966. 97–99. o.

³ Vö.: *François-Claude Le Roy de Lozembrune: Précis historique et politique de ce qui a donné lieu à la rupture du traité de Passarowitz, et à la guerre de 1737 entre la Maison d’Autriche et la Porte Ottomane.* (H. n., é. n.)

⁴ *Virginia H. Aksan: Ottoman Wars 1700–1870. An Empire besieged,* London, 2007. 106. o.

ves franciaországi oszmán követ, Mehmed efendi fiát, Zaid efendit, aki Ibrahim Müteferrikával együtt a korabeli reformfolyamatok egyik meghatározó személyisége volt.⁵

A béketárgyalások folytatásához a küldöttségek elindultak 1737 márciusában Soroka felé, de a kongresszus végül a semleges lengyel területen lévő Nemirov városában ült össze a cárnő kérésére, aki követeit nem kívánta a diplomáciai személyek immunitását nem igazán tisztelő törökök haragjának kitenni. A tárgyalások végül zátonyra futottak a császári diplomácia kettős politikájának következtében. A bécsi kormány egyre kényelmetlenebbnek érezte a békepárti Talman közvetítő szerepét és radikálisabb eszközökhöz nyúlt. A nagyvezírnek ultimátumszerű levéllel jelezték a hamarosan bekövetkező hadüzenetet, amennyiben nem sikerül a békeszerződést megkötni. Talman először visszatartotta a levelet, de annak másolatait addigra már elküldték számos európai udvarba. A császári diplomácia teljesen elvesztette hitelét, és 1737 májusában a törökök számára teljesen világossá vált a császáriakkal való háború elkerülhetetlen ténye. A tárgyalások ennek ellenére a hadműveletek kezdetéig folytak.⁶

A lengyel örökösödési háború után a császári hadsereg tragikus állapotban volt. A háború németországi és észak-itáliai hadjáratainak jelentős veszteségei után a hadkiégszítés nehéz feladatai következtek. Noha a korabeli délvidéki területeken állomásozó császári csapatok létszáma a papíron 58 000 főre emelkedett, az 1737-es mustrajegyzékek alapján jelentős kiegészítésre szorult és harcértéke is sok kívánnivalót hagyott maga után. A császári gyalogság szemléje során Seckendorf tábornagy a következőket írta jelentésében: „A muskétás éveken keresztül éhezett, télidőben nem pihenhetett meleg szobában, úgyhogy már kedve és ereje sincs továbbszolgálni.”⁷ Ezen kívül a háborús előkészületek jelentékeny mértékben érintették császári államkincstárt is, amely gyakorlatilag kiürült az előző háború során. Ebben a nehéz helyzetben a császár a birodalmi rendektől kért segítséget és a közelgő török háborúra való tekintettel újabb adókat vetett ki országaiban. E forrásokon kívül még számíthatott néhány uralkodó – köztük a római pápa – pénzbeni segítségére, valamint számos európai állam segélycsapataira, pl. Szászország,⁸ Wolfenbüttel katonai kontingenseire vagy a híres Máltai Lovagrend által küldött tengerésztsztek al-dunai hadihajózást fellendítő hatékony közreműködésére.⁹ A háború során a császári hadsereg nagyszámú önkéntes segítségét is igénybe vehette, akik részvételével a kétféjű sasos zászlók alatt igazi nemzetközi seregek formálódtak. A mustrajegyzékek tanúsága szerint a legkülönbözőbb nemzetiségű katonák neveit találhatjuk az ezrednévsorokban. A sok német, olasz, spanyol, magyar, cseh, lengyel név mellett franciák, valonok, írek, portugálok, angolok is szolgálták a császárt, de még egy perui tiszt egzotikus hangzású nevét is olvashatjuk a Württemberg gyalogezred listáján.¹⁰ Feltételezhetőleg e nagy etnikai tarkaságot mutató csapatok vezényletének megszervezése is komoly gondot

⁵ Ibrahim Müteferrika diplomáciai szerepéről lásd: *Tóth Ferenc*: Ibrahim Müteferrika, egy oszmán diplomata a magyar függetlenség szolgálatában. *Magyar Tudomány*, 2011/1. 38–47. o.

⁶ *Karl A. Roeder Jr.*: Austria's Eastern Question. 1982. 91–93. o.

⁷ Idézi *Révdvay István*: Az 1736 és 1739 közötti törökországi háborúk. Az első hadjárati év. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1935. 66. o.

⁸ Vö.: *Bobi Petroff*: Die Politik Friedrich Augusts II. von Sachsen Königs von Polen, während des Türkenkrieges 1736–39. Leipzig, 1902.

⁹ Vö.: *Robert L. Dauber*: Die Malteser Ordens-Marine im Türkenkrieg 1736-39 an der Donau. Wien, é. n.

¹⁰ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Alte Feldakten 1737 – Kt. 476 №. 13/198. Visitierung-Regimenten.

jelentett az ezredparancsnokok számára, bár a korban elterjedt szokásoknak megfelelően a vezénylet egy keverék – német, francia, latin és olasz szavakból álló – katonai *lingua franca* szaknyelv segítségével előre begyakorolt módon így is kiválóan működhetett.¹¹ A felsorolt nehézségek ellenére, a császári hadvezetés erőfeszítéseinek köszönhetően a háború előtt sikerült egy tekintélyes létszámú hadsereget felállítani. Schmettau báró, aki a hadműveletek részletes történetét hagyta ránk, a következő, elsősorban papíron létező, ám így is impozáns adatokat közölte erre az időszakra vonatkozólag: „a császári csapatok 249 lovas svadronból, 90 gyalogos bataillonból és 71 gránátos kompániából álltak, akik mindösszesen 122 514 katonát jelentettek a könnyűcsapatok és a dunai hadiflotta nélkül.”¹²

E tekintélyes számú hadsereg vezetése azonban a császári hadsereg koraujkori történetében szokatlanul nagy gondot jelentett. Az előző évszázad végének és a XVIII. század első évtizedeinek rendkívül sikeres török elleni küzdelmei elsősorban a hadvezérek zsenialitásának volt köszönhetőek. Sorukban előkelő helyet foglalt el Savoyai Eugén, akinek meghatározó egyénisége, a bécsi Udvari Haditanácsban betöltött elnöksége idején nemcsak a császári hadügyek, hanem a diplomácia alakulására is rányomta a bélyegét. 1736. április 21-én bekövetkezett halála pótolhatatlan veszteséget jelentett a bécsi kormányzat számára, különösen abban a nehéz helyzetben, amely a következő török háborút megelőzte. Ráadásul az Udvari Haditanácsban két egymással ellentétes érdekeket valló frakció küzdött egymással, amely különösen megnehezítette a nagy hadvezér halála utáni helyzetet. A két pártra szakadt Haditanácsban elsősorban vallási alapon tömörültek a tagok: az ún. „protestánsok” és „katolikusok” álltak egymással szemben. A „protestánsok” vezető egyéniségei között említhetjük meg Friedrich Henrik Seckendorf feldmarsallt, Schmettau tábornokot és Saxe-Hildburghausen herceget. Az ellenpárt tagjai elsősorban Pálffy János gróf, Khevenhüller gróf és a császár veje, Lotaringiai Ferenc herceg körül csoportosultak. Az ellentétek kivédése érdekében a császár névleg a vejére bízta a hadseregpáncsnokságot, de a valódi főparancsnok Seckendorf lett.¹³

A császári diplomácia már Buda visszafoglalása és az azt követő győzelmek után nagyszabású terveket kovácsolt és szerette volna a hódításait egészen az Égei tengerig előretolni. A kialakult helyzetben ismét előtérbe kerültek a merészebb hódítási tervek, amelyek közül Talman báróé volt a legambiciózusabb. Egy olyan nagyszabású offenzívát helyezett kilátásba, amelyik Nis és Vidin elfoglalása után a Duna vonalán előrenyomulva déli irányban Szaloniki felé, egészen az Égei-tengerig haladt volna tovább, meghagyva Moldva és Havasalföld egy részét az orosz hódításnak. A kevésbé merész és realistább tervek szintén Nis és Vidin felé képzelték el a császári hadsereg fő csapásirányát dél felé, és végül ez a terv nyerte el a tábornokok többségének szavazatát. A hivatalos hadüzenetre 1737. július 14-én került sor, és e nevezetes eseményt a bécsi Hofburgból a Stefansdomba vezető ünnepi körmenettel tették ünnepélyessé. Ugyanazon a napon a hadüzenetet átadták a szerbiai Nis várost kormányzó pasának. Az eredeti terv első lépése Vidin elfoglalása lett volna, de a Duna megnövekedett vízállása miatt lemondtak e tervről és Nis elfoglalását tűzték ki célul.

¹¹ *Olivier Chaline*: La bataille de la Montagne Blanche (le 8 novembre 1620). Un mystique chez les guerriers, Paris, 1999. 16–18. o.

¹² *Friedrich Wilhelm Karl von Schmettau*: Mémoires secrets de la guerre de Hongrie pendant les campagnes de 1737, 1738 et 1739. Francfort, 1786. XVIII.

¹³ *K. A. Roeder Jr.*: Austria's Eastern... i. m. 96–98. o.

A császári hadsereg elővédjeként indult el június 15-én báró Festetics ezredes a Desseffy huszárezreddel. Feladata volt a hadsereg útjába eső kisebb völgyzáró erősségek el-lenségétől való megtisztítása. Hadik kapitány egy 50 huszárból és 100 rác lovasból álló különítménnyel Vidinből a Morava völgyének egyik erődfőményét, Banját támadta meg. Hadik önéletírásában megemlékezik a harcokról és a törökökkel folytatott tárgyalásokról, amelyekben személyesen is részt vett. Az erőd átadásának feltételeiről való megállapodás után a törökök megvendégelték a tárgyaló tiszteket. Egy öreg magyarul beszélő parancsnok figyelmeztette őket, hogy a törökök a magyar királyok közül kettőt már megvertek Várnánál és Mohácsnál, és most sem lesz másként: Allah haragja lesúlyt rájuk a hadüzenet nélküli támadás miatt. Hadiknak még azt is kijelentette, hogy szívesen a fiának fogadná, és ha véletlenül török fogságba esne, tudassa vele és ő majd gondoskodik róla.¹⁴

A Hadik irataiban fennmaradt anekdota azért is érdekes, mivel nagyon hasonlít egy történetre, amely Lotaringiai Károly, Lotaringiai Ferenc herceg testvére naplójában maradt fenn, és amely Nis város erődjének feladását meséli el. A történet szerint a parlamenterek tárgyalása során egy furcsa jelenet zajlott le, amelyet Lotaringiai Károly a következőképpen mesélt el: „A küldöttek között volt egy öreg janicsár kapitány, aki elmenőfélben így szólt: Védeni fogjuk magunkat és nyugodtak lehetnek, hogy gyermekeink gyermekei sem fogják elfelejteni ezt a békeszegést! A németek régen nem voltak ilyen szőszegők! Majd a küldöttek lóra ültek és elvágattak, mindez az ott lévő tisztek jelenlétében zajlott le.”¹⁵ A történet hasonlósága figyelemre méltó, és arra utalhat, hogy Hadik András emlékiratainak írása során a császári levéltár dokumentációját is felhasználva, bizonyos irodalmi értékű betéteket átemelhetett a saját szövegébe is. Mindez a korban egyébként nagyon elterjedt szokás volt, és az emlékiratok jelentős része ilyen jellegű toposzokat tartalmaz.¹⁶ Mídenesetre Nis város török helyőrsége hamarosan, 1737. július 28-án kapitulált és fegyvereit megtartva elhagyta a várost. A császári csapatok egy jelentős helyőrséget hátrahagyva tovább folytatták az előrenyomulást, ugyanakkor nem gondoskodtak annak utánpótlásáról, ami miatt a hadjárat végén Nis harc nélkül ismét török kézre került. Doxat tábornokot, város parancsnokát egyébként hadbírórság elé állították és kivégezték.

A török háborúban résztvevő magyar katonák szerepét nagy mértékben felértékelhette Rákóczi József török földre érkezése, akivel a Porta komolyan számolt a háború kiszélesedése esetére. Rákóczi Bécsből megszökvé, 1736-ban az újabb török háború hírére Konstantinápolyba utazott. A francia renegát, Claude-Alexandre Bonneval (alias Bonneval pasa) rábeszélésére a magyar bujdosók vezéréként bekapcsolódott a konfliktusba, amelytől az Erdélyi fejedelemség visszaszerzését remélte.¹⁷ A szultán elismerte fejedelemnek és Ma-

¹⁴ *Markó Árpád*: Futaki gróf Hadik András tábornagy. Budapest, 1944. 23. o.

¹⁵ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Alte Feldakten 1738 –Kt. 490 Türkenkrieg und Untersuchungsakten XIII №. 13/4 *Relation de campagne de 1738 du jour de l'arrivée de S. A. R. le duc de Lorraine qui la commandoit avec le maréchal de Königseck*. pp. 227–228.

¹⁶ Vö.: *Tóth Ferenc*: Notes de lecture en marge des Mémoires. Les lectures des mémorialistes francophones hongrois au cours de l'Ancien Régime. In *Tatin-Gourier, Jean-Jacques (sous la dir.): La réception des Mémoires d'Ancien Régime: discours historique, critique, littéraire*. Paris, 2009. 101–122. o.

¹⁷ Vö.: *Albert Vandal*: Le pacha Bonneval. Paris, 1885. 66–68. o.; *Septime Gorceix*: Bonneval-Pacha et le jeune Rákóczi. Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française. Genève, 1978.

gyarország urának is, ám e titulusokat nem sokáig élvezhette az ambíciózus Rákóczi fiú, mivel hamarosan meghalt. Rákóczi József fellépését az európai közvélemény jelentős része elítélte, a pápa pedig kiközösítéssel sújtotta a törökkel szövetséges trónkövetelőt.¹⁸ Az 1737-es hadjárat vége felé, a török offenzíva következtében a császári csapatok szinte minden fronton visszavonultak és Udine kivételével az összes elfoglalt erődöt kénytelenek voltak feladni. Hadik rendkívül nehéz körülmények között a kruseváci utóvédharcokban vállalt fontos szerepet és csak elővigyázatosságának és a tapasztalt öreg huszárok hasznos tanácsainak következtében menekült meg csapatával a török rajtaütéstől.¹⁹

Az 1738-as hadjárat év nagy részét Hadik a hadszíntértől távol töltötte, mivel ezredparancsnokként őt küldte haza, hogy újoncokat, friss lovakat hozzon. A Dessewffy ezred hadi létszámra való feltöltése után pedig Belgrádban teljesített szolgálatot, amelyről viszonylag keveset tudunk. Az itteni szolgálata során kellett szembesülnie a fokozatosan terjedő járványok, a vérhas és az Európa nagy részén már nem jellemző pestis veszélyeivel. Hadik a betegségeket különféle megelőző intézkedéssel, mint az ivóvízkészlet folyamatos frissítésével és fertőtlenítésével, valamint különféle gyógyhatású növények (pl. rebarbara és torma) fogyasztásával igyekezett megelőzni. Elővigyázatosságának köszönhetően alakulatánál egyetlen haláleset sem fordult elő.²⁰

1738 a háború fordulópontja volt. A hadműveletek elsősorban a stratégiai fontosságú Új Orsova erődje körül zajlottak. A bevehetetlennek hitt erődöt 1738. július végén vették körül az oszmán csapatok. A tárgyalások során a magyar származású Ibrahim Mütefferikát rendelték ki, hogy az osztrákokkal tárgyaljon Új Orsova várának átadása ügyében. Az ügyes diplomata segítségével augusztus közepén jelentősebb veszteségek nélkül került a fontos erőd a törökök kezébe. A török háborús tervekben egy ideig szerepelt Rákóczi József erdélyi diverziója, de felmerültek olyan elképzelések is, mely szerint Rákóczi József számára a pozsareváci béke által a császárnak jutatott, de a törökök által elfoglalt Kis-Oláhországban juttattak volna földeket, elhárítandó a magyarországi diverzióból származó bonyodalmakat. 1738 májusában az orosz és a császári felek kölcsönösen elfogadták a francia békeközvetítést, amellyel lehetőség nyílt egy, a török fél számára kedvező békeszerződés előkészítésére. Rákóczi József további politikai sorsa ezzel megpecsételődött, a rá vonatkozó igényeit az első időszak próbálkozásai után a török fél hamarosan feladta, és az 1738-as hadjárat során sem kapott jelentős szerepet a szerény kísérettel Vidinben és Csernavodában tartózkodó betegeskedő erdélyi fejedelmi sarj, aki sok hányattatás után végül 1738. november 10-én hunyt el Csernavodában.

Az 1739-es hadjárat év során a szövetséges orosz és osztrák kormányok közötti viszony jelentősen megromlott, és valamennyi hadviselő fél a béke mihamarabbi megkötésében vált érdekeltté. Az osztrák hadvezetés egy évvel korábban még megelégedett volna a pozsareváci béke meghosszabbításával is, ám a harmadik háborús évben a legfőbb célja Magyarország déli területei és Erdély megtartása lett. A bécsi udvar az előző év kudarcai után újabb főparancsnokot nevezett ki az ír származású Oliver Wallis személyében. Wallis tábornok 1739. április 19-én érkezett meg Belgrádba. Mivel a rendelkezé-

¹⁸ Vö.: Papp Sándor: József Rákóczi, the last Transylvanian Pretender. Acta Orientalia, 6. (2008.) 1–2. sz. 157–180. o.

¹⁹ Markó Á.: Futaki gróf Hadik... i. m. 26. o.

²⁰ Uo. 29. o.

sére álló térképek nem voltak megbízhatóak, Wallis kikérte a terepet már jól ismerő fiatal Hadik tanácsait a tervezett szerbiai hadműveletekkel kapcsolatban. Hadik két fontos tanáccsal látta el a főparancsnokot: egyrészt keljen át csapataival a Duna déli partjára még az áradások előtt, másrészt mielőbb hagyja el Belgrádot és foglalja el a stratégiai fontosságú Grockát. Hadik felhívta még ezen kívül parancsnoka figyelmét a terep felderítésének fontosságára, különös tekintettel arra, hogy a tervezett menetútvonalak hegyes, erdős területeken át vezetettek, amelyek kiválóan alkalmasak voltak ellenséges rajtaütésekre. Sajnos Wallis tábornok nem követte a fiatal Hadik tanácsait, melynek gyászos következményeit hamarosan megtapasztalhatta az egész hadsereg.²¹

A császári hadsereg már a Belgrádtól délre fekvő területeken gyülekezett 1739. július közepén, amikor a felderítők jelentései erős török seregek vonulásáról számoltak be a már említett Grocka környékén. A kb. 80 000 fős török főereget az új nagyvezír és korábbi vidini pasa vezette, aki híres volt elszántságáról. Miután kijavíttatta az orsovai erődrendszert, lezárta a császári dunai flotta előtt az utat dél felé, és megkezdte az előrenyomulást Belgrád irányába. Az első harcok után, a Wallis az általa összehívott haditanácson bemutatta az uralkodó írásos, nyílt ütközetre szóló parancsát. Ennek megfelelően a tanács azonnal a török erők gyülekezését megakadályozó hadműveletek megindítása mellett foglalt állást. Ugyanakkor, Wallis ekkor még nem tudta, hogy a nagyvezír a csapatai nagy részével ekkorra már Grockánál volt és a környező magaslatokon hadállásokat alakított ki.

A császári csapatok július 21-én éjszaka indultak meg Grocka felé, rendezett menetben. A menet előőrsét a Károlyi és Dessewffy huszárok alkották, akiket a Pálffy vértések, a szavojai dragonyosok, valamint szerb könnyűlovasok és tizennyolc gránátos kompánia követett. Ezután vonultak a tábornokok a lovasság élén. A menet az éjszaka során szétszabdozott, a lovasság eltévedt egy másik úton, és csak nagy késéssel tudott a közben harcba keveredett előörs támogatására indulni. A csapatok a Duna vonalával párhuzamosan haladtak, és nem sokkal Grocka előtt egy vízmosásos útszűkülethez értek, amely egy keskeny fás hegyoldalakkal szegélyezett völgyúton keresztül vezetett tovább. Az út a kijáratánál már csak egy szekérsíni széles maradt és egy szőlődombokból álló emelkedőhöz vezetett, ahol a császári előcsapatok az előre kialakított török harcállásokba ütköztek. A háború történetét összefoglaló francia történész, Kéralio így számol be a két ellenséges sereg találkozásáról: „A szorosból előtörő rácok és huszárok nyugodtan folytatták a szőlőkön át vezető útjukat. Miután egy váratlan sortűz sokakat leterített közülük, a maradékuk elmenekült.”²² Hadik az előörsben foglalt helyet és nagy veszteséggel sikerült csak visszavonulnia, hogy megvigye a hírt Wallisnak: a törökök már Grockán túljutottak.²³

Nem sokkal ezután ért ki a szorosból a Pálffy vértesezred, amelynek katonái rögtön csatarendbe álltak, és igyekeztek megakadályozni, hogy a törökök bekerítsék őket a gránátosok érkezése előtt. Időközben a nagyvezír csapatokat küldött a szorost övező magaslatokra, hogy onnan támadják az érkező császáriakat. Saxe-Hildburghausen herceg felismerte a helyzet veszélyét, és csapatokat küldött az említett magaslatokra, hogy elűzzék

²¹ Rédvay István: Az 1736 és 1739 közötti törökországi háborúk. Az 1739. hadjáratí év. *Haditörténelmi Közlemények*, 1938. 43–44. o.

²² Louis-Félix Guinement de Kéralio: Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 et 1739, et la paix de Belgrade qui la termina. Tom. II. Paris, 1780. 153–154. o.

²³ Markó Á.: Futaki gróf Hadik... i. m. 36–37. o.

az ott megjelenő törököket, és az ott elhelyezett ütegekkel folyamatosan löni kezdték a grockai dombokon elhelyezkedő török állásokat. A vértések hősiesség helytállása után az időközben megérkező gránátosok és a lovasság folytatták a küzdelmet, miközben a császári dunai flotta is igyekezett támogatni a szárazföldi hadműveleteket, ám a heves török tüzerő következtében a flotta genovai parancsnoka, Pallavicini gróf hamarosan kénytelen volt visszavonni a hadihajóit. A csata egész napnyugtáig tartott, amikor is a törökök elhagyták állásaikat.

Elvileg a császáriak nyerték meg a grockai csatát, hiszen ők kényszerítették a törököket visszavonulásra. Ugyanakkor ez csak egy pírruszi győzelemnek bizonyult, hiszen a császáriak óriásik veszteségeket szenvedtek: több mint 5000 embert veszítettek, köztük tíz tábornokot!²⁴ Néhány alegységet szinte teljesen megsemmisített a török túlerő, ide tartozott a már említett Pálffy vértesezred is. A törökök a levágott fejekből valószínűségi piramisokat raktak, amelyeket még a katonai térképeken is megőrkítettek a rajzolóknak. Egy néhány évvel később arra járó utazó, Francis Gudenus szerint, az ott maradt koponyákból a helybéli parasztok horrorisztikus madárijesztőket készítettek... A veszteségek okai egyrészt a felderítés hiányában és a kedvezőtlen csatahelyben keresendők. Másrészt pedig a Bonneval pasa reformjainak köszönhető török harcászati fejlődésnek is tanúi lehetnek a csata résztvevői, hiszen először számoltak be szemtanúk arról, hogy a törökök szuronyos puskával harcoltak és a megbomlott soraikat folyamatosan rendezték az ütközet során.²⁵

Amint ismeretes, az 1736–39-es orosz–osztrák háború súlyos kudarccal végződött a szövetséges orosz–osztrák csapatok számára. A három évig tartó háborút végül az 1739. szeptember 1-jén megkötött belgrádi béke zárta le. A Habsburg Birodalom számára a háború keserves kudarckokat hozott, hiszen az óriási költségek és a nagy embervesztés ellenére egy „szégyenletes békével” fel kellett adnia a pozsareváci békével megszerzett a szerbiai és kis-oláhországi területeit és a stratégiai fontosságú Belgrádot, amely hatalmas presztízsvesztést jelentett számára. Nyugodtan elfogadhatjuk Heinrich Benedikt tézisének, amely szerint Belgrád elvesztésével megpecsételődött Szilézia sorsa is, amelyet a déli határaitra összpontosító birodalomtól könnyűszerrel szakíthatott le II. Frigyes a következő évben, amikor az osztrák örökség kérdése került előtérbe.²⁶ A fegyverszüneti tárgyalások alatt Hadikot ezredtulajdonosa főstrázsamesterré nevezte ki, és megbízást kapott a törökkel való tárgyalásokban való részvételre is.²⁷

A török háború tanulságai

A háború – bár a vesztes hatalmak haderejére és politikai presztízsére súlyos csapást mért – a katonai gondolkodás terén viszont jelentős előrelépést eredményezett. Ebben nagy szerepet játszott Hadik András is, aki egy érdekes, e háború 1739-es hadjáratának szentelt hadelméleti munka kéziratát hagyta maga után. A német nyelvű kézirat mű je-

²⁴ Brown tábornok szerint a csatában császári seregek veszteségei: 2222 halott és 2942 sebesült. Kéralio adatai szerint: 5722 halott 4536 sebesült.

²⁵ K. A. Roider Jr.: *The Reluctant Ally...* i. m. 160. o.

²⁶ *Heinrich Benedikt: Der Pascha Graf von Bonneval 1675–1747.* Graz–Köln, 1959. 7. o.

²⁷ *Markó Á.: Futaki gróf Hadik...* i. m. 40–41. o.

lenleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában található.²⁸ A szép bőrkötésben fennmaradt munkát valószínűleg nyomtatásra szánta szerzője, ám az értékes gondolatokat mindeztidáig csak a megsárgult lapok őrzik. Hadik életrajzírója, Markó Árpád így írt a kézitról: „Ez a munka kitűnően szerkesztett kész hadtörténeti tanulmány, amelynek megírásánál Hadik már nemcsak feljegyzéseire és emlékezetére támaszkodott, hanem felhasználta az udvari haditanács levéltárában található összes iratokat, azonfelül pedig mindazokat a francia és német nyelvű hadtörténeti munkákat és emlékiratokat is, amelyek ezzel a háborúval foglalkoznak. Ezzel a nagy történelmi érzékkel, pártatlansággal megírt és az oknyomozó történetírás módszerét követő munkájával Hadik legjobb magyar hadtörténetíróink közé emelkedett.”²⁹

Hadik szövege több szempontból is figyelemreméltó. Az élete vége felé, 1784-ben megírt munka egy tapasztalt tábornok visszaemlékezése ifjúkori tapasztalataira, amelyben központi helyet foglal el a felderítés fontosságának gyakori kihangsúlyozása. Javasolja kisebb alakulatok, portyázó csapatok kiküldését az ellenséges hadsereg várható csapásirányai felé, hogy azok a lehető legtöbb információt szerezzenek az ellenség mozgásairól. Ezek az óvintézkedések – hangsúlyozza helyesen Hadik a kéziratában – még áldozatok árán is szükségesek. Jóval Clausewitz előtt megpróbálja megfogalmazni a háborús „bizonytalanság” elvét és rámutat annak veszélyeire. Ugyanakkor azt is felismeri, hogy racionális gondolkodással és a rendelkezésre álló eszközök optimális felhasználásával, valamint a helyszín egyedi viszonyainak megfelelő ismeretével a háború veszélyeit csökkenteni lehet. Hadik mindezt saját bőrén tapasztalva kellett, hogy megtanulja 1739-ben, amikor a grockai ütközet előtti este a rábízott könnyűcsapatokkal együtt egy ellenséges csapatok által felállított csapdába került. A különítmény megsemmisült és a fiatal huszárkapitány maga is csak nagy nehézségek árán tudott megmenekülni. A mintegy félévszázad távlatából felidézett élmény ténye azt mutatja, hogy ez minden bizonnyal meghatározó volt Hadik későbbi pályára és mélyen bevésődött a neves katonatiszt emlékezetébe.³⁰

A török háború emléke nagy mértékben hozzájárult a hadműveletek során sikeresen helytálló magyar huszárezredek katonai teljesítményének felértékelődéséhez és gyors európai elterjedéséhez. A Hadik által megfogalmazott általános tanulságok egybecsengtek a háború elemzőinek véleményével is. Az 1930-as évek során az 1737–39-es hadműveleteket elemző Rédvay István szerint a kudarc okai egyrészt a szövetséges csapatok közötti kölcsönös együttműködés hiányában, valamint a déli hadszíntér sajátosságaiban keresendők. Ez utóbbi elsősorban a nehéz, hegyvidéki és erdővel borított balkáni terep, amely a császári nehézlovasság számára teljességgel alkalmatlannak bizonyult. A Pálffy vértések veresége Grockánál jól jelképezi ezt a tényét.³¹

Wallis tábornok egyik 1739-es bizalmas jelentésében egyenesen a német nehézlovasság megrendüléséről beszélt. Ellenben a magyar huszárezredek meglepően jól alkalmazkodtak a sajátos terepviszonyokhoz és alkalmazásuk egyre nélkülözhetetlenebbé vált

²⁸ MTA Könyvtára, Kézirattár Tört. 4° 162. Der Feldzug gegen die Türcken vom Jahr 1739. Beschrieben vom Feldt Marschallen un Hoff-Kriegs-Praesidenten Andreas Grafen von Hadik eigenhändig 1784.

²⁹ Markó Á.: Futaki gróf Hadik... i. m. 28. o.

³⁰ Rédvay I.: Az 1736 és 1739 közötti törökországi háborúk. Az első... i. m. 31–58., 133–152. o.

³¹ L.-F. Guinement de Kéralio: Histoire de la guerre... i. m.. Tom. II. 153–154. o.

a felderítésben és a kisháborús hadműveletekben. A háború vége felé szinte valamennyi császári parancsnok a magyar huszárezredek növelését sürgette.³²

Az 1737–39-es török háború azonban nemcsak Hadik András számára volt meghatározó katonai iskola, hiszen a következő évtizedekben felemelkedő neves hadvezérek közül nagyon sokan szintén végigjárták e buktatóktól nem mentes háborús iskola különböző szintjeit. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy e vesztes háború élményei hasonló hatással voltak a császári hadsereg megújulásának folyamatára, mint a hétéves háború nagy vereségei a francia hadsereget újjászervező Choiseul-féle reformok elindítására. Mindenesetre megjelent egy új katonai generáció, amelynek tagjai a lengyel örökösödési háború mellett az orosz–osztrák–török háborúban szerezték a meghatározó katonai tapasztalataikat, és nyitottak voltak az olyan – korábban lebecsült – alternatív harcászati módszerek iránt, mint például a magyar huszárok által eredményesen folytatott kisháborús hadműveletek. Az 1730-as években a spanyol örökösödési háború neves hadvezéreinek – mint például Savoyai Eugén vagy Villars és Berwick marsallok – eltűnésével megnyílt a lehetőség az új generáció tagjai számára is. A kisháborús taktika pedig egyre nagyobb teret hódított magának a nyugat-európai hadviselésben.³³

Nem a teljesség igényével, de szeretnénk itt megemlékezni Hadik András generációjának azon tagjairól, akik bizonyítottan részt vettek az 1737–39-es háború iskolájában és azt követően folytattak jelentős hadvezetési vagy katonai szakírói tevékenységet. A császári hadvezérek közül mindenképpen fontos megemlíteni Leopold Joseph von Daun (1705–1766) és Maximilian Ulysse Browne (1705–1757) nevét, akik különösen kitűntették magukat a XVIII. század nagy háborúi során. Daun maga is megsebesült Grockánál, Browne pedig a háború részletes történetét hagyta az utókorra.³⁴ De igazságtalanok lennénk, ha nem említenénk meg Hadik másik két neves kortársát, akik szintén sokat tettek a császári hadsereg fejlesztéséért: Franz Moritz von Lacy-t és Ernest Gedeon von Laudon-t. Ők nem a balkáni, hanem a távolabbi, krími és ukrajnai területen folyó hadműveletek tapasztalatait kamatoztathatták a későbbiekben. Lacy tábornok apja hadtestparancsnokként tevékenykedett a Krímben a háború során, Laudon pedig Münnich tábornagy főparancsnokságon szolgált a lengyelországi, ukrajnai és krími hadjáratok során.

Szép számmal találhatunk neves magyar katonatiszteket is e háború során a török ellen harcoló császári seregek soraiban. Hadik András mellett mindenképpen fontos megemlékeznünk gróf Batthyány Károly Józsefről (1698–1772), aki nemcsak a harcokban tüntette ki magát, hanem hadtudósként is jelentős szerepet játszott. Erről tanúskodik egyebek mellett hadtudományi művekben gazdag könyvtára,³⁵ és az a tény, hogy a gyermek II. József nevelését az ő gondjaira bízta Mária Terézia. Természetesen nem lepődhetünk meg azon sem, ha a XVIII. század legnevesebb magyar katonai szakírója, Jeney Lajos Mihály nevét is e háborúban 1738–39-ben résztvevő önkéntes huszárok listáján olvassuk. Nevét az általa

³² *Rédvay I.*: Az 1736 és 1739 közötti törökországi háborúk. Az első... i. m. 64. o.

³³ Vö: *Sandrine Picaud-Mommerat*: La petite guerre au XVIIIe siècle. Paris, 2010.

³⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, MS Johann Georg Brown: Türkenkrieg, welcher im Jahr 1737 angefangen und im Jahr 1739 mit dem Belgrader Frieden sich geendiget hat (5 vol.).

³⁵ Vö.: *Tóth Ferenc*: La bibliothèque Batthyány-Strattmann de Körmend: une collection particulière. Opera romanica, 11. (Ceské Budejovice, 2009.) 267–272. o.

írt kisháborús harcászati értekezés, a francia nyelvű *Portyázó (Le partisan ou l'art de faire la petite guerre*, Hága, 1759.) tette világhírűvé, igaz, magyar származására csak az 1980-as években Zachar József kutatásainak köszönhetően derült napvilág.³⁶

A kisháborús taktika nagy korabeli teoretikusai közül a svájci Jean-Jacques de Beausobre (1704–1783), későbbi francia huszárezredparancsnok és tulajdonos szintén e török háborúban kezdte katonai karrierjét. 1737-ben a fiatal kapitányt Belle-Isle gróf a császári hadsereghez küldte katonai attasé minőségben. Beausobre a császári hadsereg mellett a főhadiszálláson figyelhette meg a hadműveletek irányítását és alakulását. Néha elkísérte a császári huszárokat felderítő útjaikon és eltanulhatta tőlük jellegzetes harcászatuk számos fontos elemét.³⁷ Jean-Jacques de Beausobre e háborúra vonatkozó visszaemlékezéseit Hadikhoz hasonlóan kéziratban örököltette meg. Egy másik jeles korabeli svájci hadtudós, Charles-Emmanuel de Warnery (1719–1786), szintén részt vett ebben a háborúban. Warnery a későbbiekben az egyik leghíresebb porosz huszárezredes és szakíró lett, aki egyik legmaradandóbb munkájában (*Remarques sur la cavalerie*, Lublin, 1781.) a lovasság reformjáról szólva kifejtette a huszárok harcászatára vonatkozó reformterveit, hozzájárulva ezzel a porosz hadseregben szolgáló huszárezredek sikereihez. Az 1737–39-es török háborúban szerzett tapasztalaira alapul munkája (*Remarques sur le militaire des Turcs et des Russes*, Breslau, 1771.), melynek egyik példányát Hadik András bécsi könyvtára is őrizte,³⁸ a török és az orosz hadtudomány korabeli összefoglalásának is tekinthető. Ez utóbbi munka nagyon hasonlít az olyan XVII. századi török hadtudományt leíró klasszikus munkákhoz, mint Raimondo Montecuccoli és Ferdinando Marsigli művei.³⁹

A háború eseményei egyébként a korabeli elemző hadtudomány képviselőit is igen foglalkoztatták. A hadműveletek első részletes térképekkel ellátott elemzésére Louis-Félix Guinement de Kéralio vállalkozott összefoglaló jellegű munkájában (*Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 et 1739, et la paix de Belgrade qui la termina*, Paris, 1780.) vállalkozott. E munkájában Kéralio felhasználta mindazokat a francia és német nyelvű hadtörténeti munkákat és emlékiratokat, amelyek ezzel a háborúval foglalkoznak, és kitűnő összefoglalást nyújtott a háború eseményeiről. Nagy valószínűséggel Hadik is forgatta e munkát a már említett kézírata írásakor. Kéralio egyébként a neves párizsi *École royale militaire* egyik első igazgatója és neves tanára volt, és valószínűleg az 1780-as években oktatta is a mára elfeledett háború történetét e híres intézményben olyan szépreményű hallgatóknak, mint Bonaparte Napoleon. Egyébként Kéralio az 1768–74-es orosz–török háború történetét is hasonló alaposan dolgozta fel, ami jelzi az *École militaire* neves vezetőjének kitartó érdeklődését a XVIII. századi nagy kelet-európai háborúk iránt.⁴⁰

³⁶ Vö.: Zachar József (szerk.): Jeney A Portyázó, avagy a kisháború sikerrel való megvívásának mestersége korunk géniusza szerint. Hága, 1759. Budapest, 1986.

³⁷ Sandrine Picaud: Hussards hongrois du régiment de Beausobre: illustration de la recherche d'une adéquation entre les troupes et leur mode de combat au XVIIIe siècle. *Tringli Zita – Tóth Ferenc (sous la dir.): Mille ans de contacts II, Relations franco-hongroises de l'an mil à nos jours*. Szombathely, 2004. 86. o.

³⁸ Kincses Katalin Mária: Hadik András könyvtára I. *Hadtörténelmi Közlemények*, 123. (2010.) 4. sz. 940. o. és Uő: Hadik András könyvtára II. *Hadtörténelmi Közlemények*, 124. (2011.) 1. sz. 254. o.

³⁹ Charles-Emmanuel de Warnery: *Remarques sur le militaire des Turcs et des Russes*. Breslau, 1771.

⁴⁰ Louis-Félix Guinement de Kéralio: *Histoire de la dernière guerre entre les Russes et les Turcs* (2 vol.). Paris, 1777.

Az 1737–39-es vesztes osztrák–török háború – amelyet ráadásul egy „szégyenletes”-nek tartott békekötés⁴¹ zárt le –, nagy szerepet játszott nemcsak Hadik András katonai pályájának fejlődésében, hanem az európai katonai gondolkodás átalakulásában is. A háború kudarcainak mérlegelése során egyértelműen megmutatkoztak a nyugat-európai ún. „hadügyi forradalom” következtében létrejött nagy és felülről irányított hadseregek gyenge pontjai, amelyek speciális földrajzi környezetben és egy nála gyorsabban mozgó és a helyi viszonyokhoz jobban alkalmazkodó ellenséggel szemben végzetesnek bizonyultak. A háború nagy tanulságai közé tartozott a magyar huszárezredek e speciális körülmények közötti alkalmazásának előnye. A kisháborús taktika előnyei és a felderítés szükségessége egyaránt hozzájárultak e fegyvernem későbbi sikeréhez és széleskörű európai elterjedéséhez. Ennek felismerésében a Hadik Andrással együtt harcoló különböző nemzetiségű fiatal katonatisztek egyaránt nagy szerepet játszottak és hozzájárultak a katonai gondolkodás jelentős átalakulásához.

Ferenc Tóth

ANDRÁS HADIK'S MILITARY SCHOOLING DURING THE 1737–1739 TURKISH WAR

Summary

Hungarian Hussar General and Imperial Field Marshal Count András Hadik of Futak was one of the most outstanding Hungarian leaders and military thinkers of the 18th century. His name is widely known for a number of important episodes of his career, especially for the adventurous ransoming of Berlin. The War of the Austrian Succession, the Seven Years' War and the following decades were undoubtedly the most spectacular periods of Hadik's career. On the other hand, when looking at the middle-aged general of victorious battles one should not forget about the young hussar officer who gained his first but by all means determining experiences during a lost war against the Turks. In 1737 he took part in the manoeuvres in Serbia and got familiar with the place. In 1738 he excelled mostly in recruiting and in the fight against epidemics. During the last campaign year General Wallis asked Hadik's personal counsel when choosing marching route for the army. Hadik fought in the battle at Grocka and recorded his experiences in an analysing war science paper, now safeguarded at the Manuscripts Department of the Hungarian Academy of Sciences. In addition to presenting the young Hadik's work, the study recalls the memory of the renowned generals taking part in this war, as well as that of war science experts, who, together with Hadik, played an important role in spreading the so-called 'small war' tactics in Europe.

⁴¹ Vö.: *Oskar Regele*: Die Schuld des Grafen Reinhard Wilhelm von Neipperg am Belgrader Frieden 1739 und an der Niederlage bei Mollwitz 1741. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 7. B. Wien, 1954. 373–398. o.

Résumé

Le comte András Hadik de Futak, général hongrois de hussards et feld-maréchal impérial fut l'un des plus grands chefs et théoriciens militaires hongrois du 18e siècle. De nombreux épisodes importants de sa vie, en particulier l'histoire mouvementée du rançonnement de Berlin, firent connaître son nom à un large public. La Guerre de Succession d'Autriche, la Guerre de Sept ans et les décennies suivantes furent sans doute les périodes les plus spectaculaires de la carrière de Hadik, mais le général âgé des batailles victorieuses ne doit pas faire oublier le jeune officier de hussards qui acquit ses premières expériences décisives dans une guerre perdue contre les Turcs. En 1737, il participa aux opérations de Serbie et apprit à bien connaître les lieux. En 1738, il se distingua avant tout dans le recrutement et la lutte contre les épidémies. Dans la dernière année de la campagne, le général Wallis demanda déjà conseil à Hadik pour choisir la route de la marche de l'armée. Hadik participa également à la bataille de Grocka et il rassembla ses expériences dans un ouvrage analytique de science militaire qui est conservé dans les Archives des Manuscrits de l'Académie hongroise des Sciences. Outre l'activité du jeune Hadik, l'étude évoque également le souvenir des auteurs de science militaire et des chefs militaires de renom ayant participé à cette guerre qui, avec Hadik, jouèrent un rôle important dans la propagation en Europe de la tactique de la petite guerre.

Ferenc Tóth

ANDRÁS HADIK IN DER MILITÄRSCHULE DES TÜRKISCHEN KRIEGES
IN DEN JAHREN 1737-1739

Resümee

Der ungarische Husarengeneral und kaiserliche Feldmarschall András Hadik von Futak war einer der bedeutendsten ungarischen Feldherren und Militärdenker des 18. Jahrhunderts. Zahlreiche bedeutende Episoden seiner Laufbahn, insbesondere die abenteuerliche Geschichte der Brandschatzung Berlins, machten seinen Namen in breitem Kreis bekannt. Der Österreichische Erbfolgekrieg, der Siebenjährige Krieg und die folgenden Jahrzehnte waren zweifelsohne die spektakulärsten Perioden in der Karriere Hadiks. Neben dem General, der zur Zeit der siegreichen Gefechte bereits ein Mann im fortgeschrittenen Alter war, dürfen wir auch den jungen Husarenoffizier nicht vergessen, der seine ersten, aber auf jeden Fall bestimmenden Erfahrungen in einem mit einer Niederlage endenden Türkenkrieg gemacht hatte. 1737 nahm er an den Operationen in Serbien teil und erlangte eine hervorragende Ortskenntnis. 1738 zeichnete er sich in erster Linie auf dem Gebiet der Rekrutierung und im Kampf gegen Seuchen aus. Im letzten Feldzugsjahr bat General Wallis bereits um den persönlichen Rat Hadiks bei der Wahl der Route, entlang derer das Heer ziehen sollte. Hadik nahm auch am Gefecht von Grocka teil und verewigte seine Erfahrungen in einer kriegswissenschaftlichen Analyse, die sich im Handschriftenarchiv der Ungarischen Akademie der Wissenschaften befindet. Die Studie beschwört neben der Tätigkeit des jungen Hadik auch das Andenken derjenigen, an diesem Krieg teilnehmenden namhaften Feldherren und kriegswissenschaftlichen Fachautoren herauf, die zusammen mit Hadik auch bei der Verbreitung der Kleinkriegstaktik in Europa eine wichtige Rolle spielten.

Венгерский гусарский генерал и кайзеровский маршал Андраш граф Футаки Хадик был одним из самых знаменитых венгерских полководцев и военных мыслителей 18-го века. Многочисленные значительные эпизоды его воинской службы, особенно похожая на приключение история взятия пошшины с города Берлина сделали его имя широко известным. Война за Австрийское наследство, Семилетняя война и последовавшие затем десятилетия были, несомненно, самыми импозантными периодами его служебной карьеры. В то же время, отдавая должное зрелому генералу-победителю многих сражений, мы не должны забывать о том молодом гусарском офицере, который получил свой первый, и во всяком случае детерминирующий боевой опыт в одной проигранной турецкой войне. В 1737 году он участвовал в военных операциях в Сербии и приобрел отличное знание местности. В последний год военной кампании генерал Валис уже просит личного совета Хадика в выборе маршрута похода армии. Хадик участвовал и в сражении при Гроцке, свой опыт он увековечил в военно-исторической аналитической работе, которая хранится на складе рукописей Академии Наук Венгрии. Наряду с деятельностью молодого Хадика автор статьи упоминает также всех тех участвовавших в этой войне знаменитых полководцев и военно-научных специалистов, которые вместе с Хадиком сыграли важную роль также в распространении в Европе тактики малых войн.